

לגבי תביעה

שאלה

א.

בחורבן של כלי בהכ"נ נשרפו ג"כ שני ס"ת אחד כשר ואחד פסול. ומנהלת הקהלה באה זה כבר בברית עם חברה המקבלת עלי' לשלם אונסין על תנאים ידועים (verzekeringssmij) כדי שלא להפסיד הכל אם יארע איזה מאורע. ואחרי ששמו ההפסד בכלל ובפרט כמשפט הסכימה החברה הנ"ל לפרע סך הגון חלף מה שנחרב ושלחה למנהלה רשימה מפורטת אשר בה נרשמו דמי תשלומין בעד כל דבר שנאבד וכן נמנה סך מיוחד בעד הספרי תורה. והנה קודם שנשלחה הרשימה הנ"ל קם אחד מבני הקהלה אשר נדבה רוחו אתו והרים תרומה לה' ונתן ס"ת למנה תמור אותו שנשרף. ועתה באה השאלה לפני המורה אם מותר להוציא מעות מדמי התשלומין המיוחדים לס"ת לתקן את בדק הבית בכלל או לתכלית אחרת.

תשובה (א)

לדון

אם באנו/על שאלה זו צריכים אנו לחקור קודם על דחיס המספטי של חברת הבטוח (verzekeringssmij) כלפי החפץ או החפצים אשר היא מקבלת אחריות עליהם על תנאים ידועים כמו שהם קבועים בספר דיני המלכות על הסחורה (Wetboek van Koophandel). ואנו צריכים לזאת החקירה מפני שהתשובה על שאלה דידן אם מותר להוציא מעות ס"ת לתכלית שאינה של קדושה תלויה בפתרון אלו השאלות: (א) אם הדמים שמסלמת חברת הבטוח בעד ס"ת נשרף הם באמת דמי ס"ת או לא. (ב) ואם הם דמי ס"ת האם הם חילוף של הס"ת הנשרף או של הס"ת בעוד שהיה קיים. ויש נ"מ גדולה בזה. כי אם נאמר טדמי הבטוח אינם דמי ס"ת אז אין חלה קדושת ס"ת על המעות הללו והרי הם חולין גמור' ומותר להוציאן לקדושה קלה כג' לתקן את בדק הבית או לתכלית שאינה של קדושה כלל.

ואם ישאל השואל וליטעמן אמאי יהיה זה מותר והלא גמרא ערוכה היא (מגלה כ"ז.) אמר רבא לא שנו אלא שמכרו והותירו אבל גבו והותירו מותר ע"כ ומשמע מזה שאם גבו מעות לשם ס"ת ולא הותירו דאין משנין לקדושה קלה וכן פסק הרמב"ם (ה'תפלה פ"א ה"ו) והש"ע (א"ח ט' קנ"ג ס"ה) אך זה אינו דמה ענין שמטה אצל הר סיני דהתם בענין גביית המעות מיירי בכגון שהקדישו אנשי הקהלה מעות לקנות ס"ת אבל הכא אין זה הכסף מוקדש לשם ס"ת וכי משלמת חברת הבטוח את דמי האונסין כדי לקנות בעד המעות ס"ת חדש? והא אינה משלמת אלא דמי האונס בלבד ותו לא ומה אכפת לה במה שיעשו הבעלים עם המעות והלא בידי הבעלים לעשות עם דמי הבטוח ככל הישר בעיניהם (רק בתור יוצא מן הכלל בבתים שנחרבו נמצאת התחייבות לבעלים המובטחים להוציא את המעות בעד בנין החורבנות (W.v.K.art. 288)

ואם נסיב על השאלה הא' שהם דמי ס"ת אז נשארה עדיין השאלה הב' שבזה יש ג"כ נ"מ לדינא שאם המעות הם החילוף של ס"ת נשרף אז הם דמי ס"ת פסול והוא שנשרף הס"ת באופן שהיה פסול

מה שנוגע לשאלה א' יש בזה לכאורה שתי דעות (א) דמי הבטוח אינם חלוף של החפצים המובטחים כי אם חלוף של הפסד ההון שהפסידו הבעלים ע"י האונס. (ב) דמי הבטוח הם בלי ספק חלוף של החפצים כמו שבמכר המחיר הוא ערך החפץ. ואחר עיון רב ואחרי אשר דנתי עם יודעי דת ודין במשפט המלכות על זה באתי לידי תוצאה שהדעה הב' היא העיקר חדא לפי שבמכר נמי יכולים אנו לומר שהמחיר היא ערך הפסד ההון ואעפ"כ לא אמרינן הכי ועוד שזה מובח מהדין שקורין subrogatie

W.v.K.art.284:De verzekeraar, die de schade van een verzekerd voorwerp betaald heeft, treedt in alle de regten welke de verzekerde, ter zake van die schade, tegen derden mogt hebben;

ולפיכך למשל אם הסכימו הבעלים עם החברה שתשלם בעד החפץ אם נגנב ונגנב ושלמה החברה ואח"כ נמצאה הגנבה אזי לפי חק הנ"ל של משפט המלכות תמסר הגנבה אל החברה וא"כ הרי הוא כמי שמכרה החברה מיד הבעלים את החפץ הנגנב. ועוד צריך שיתארו בשטר הבטוח שקורין polis החפץ המובטח מה הוא זה ואי זה הוא W.v.K.art.256, 3^e: eene genoegzaam duidelijke omschrijving van het verzekerde voorwerp; ואטור להבעלים לשנות החפצים שבהם דבר השטר ואם עשה כן הרי ההסכם בטל. וא"כ נראה בעליל שבכלל חברת הבטוח משלמת בעד החפץ ולא בעד הפסד ההון ושהמעוה אשר היא משלמת הן חלופי החפץ כמו במכירה ומה שנוהגים העולם להבטיח כל כלי הבית ביחד שקורין inboedel כמובן שיכולים לשנות כלי אחד בשביל כלי אחר ובלבד שלא יפחות ערכם של כל כלי הבית. אבל בנ"ד לא כזה היה מעשה אך ברושימה אשר שלחה החברה בה נרשמו דמי תשלומין בעד כל דבר שנאבד וא"כ לא בית הכנסת עם כל מה שבתוכו בכלל היה מובטח אלא כל דבר ודבר בפ"ע וא"כ בנ"ד המעוה שכתבה החברה לשלם הם כמו מעוה שמקבלים בעד מכירת ס"ח וכל דיניה עליהן.

ועכשיו באנו אל השאלה ה' לכאורה יש פנים לכאן ופנים לכאן כי כשם שיש לומר שהמעוה הן חלופי ס"ח הנשרף מפני שהמבטיח אינו מחוייב לשלם כי אם אחרי שכבר נשרף כן יש לומר מאידך גיסא דהדמים הם חלופי ס"ח הקיים מפני שהוא משלם ערך של ס"ח קיים. והנה דעתי נוטה לדעה השניה ע"פ זאת הסברה: כשהמבטיח מתחייב לשלם במקרה של בעירה הרי הוא חושב את כסף התשלומין כממלא מקום של הניזוק ובכל רגע ורגע הכסף הזה מוכן ומזומן להכנס תחת החפץ הנשרף, ולכן באותו רגע שפרצה השרפה חלה ההתחייבות של המבטיח דאי נימא דלא תבא התחייבותו עד לאחר שנשרף אזי היה כאן זמן מועט (כלומר אותו הזמן שעבר משהתחיל החפץ להשרף עד שנגמרה השרפה) שאין החפץ בשלמותו ובכל זאת אין כאן התחייבות כנגדו. וזה כנגד ההשקפה המשפטית של משפט הבטוח אלא ודאי דמי הבטוח הם תמור אותו החפץ בעודו שהוא קיים (כך שמעתי מפי חכמים בדיני המלכות)

אמנם לכאורה היה כאן להקשות והרי ההסכם הזה הוא כאסמכתא וכל אסמכתא לא קניא וא"כ כשקבלה מנהלת הקהלה את המעוה מיד החברה הרי היא לא קנתה לגמרי מכיון שגם במשפט המלכות קורין ההסכם הזה בשם kansovereenkomst.

אמנם אין כאן שייך כלל דין אסמכתא דכל טעם דאסמכתא לא קניא הוא כמו שכ' הרמב"ם (ה' מכירה פ"א ה"ב) שלא גמר בלבד להקנותו אבל בחברת בטוח בודאי גמרו בלבם להקנותו דבשביל כך הם גובין פרס מהמובטחים כדי לסלק מעצמן הפסד ממון וכבר יודעים הם דע"פ רוב לא יפסידו יותר מדי אם ישלמו כשיארע איזה אונס. ובאמת בשעת חירום כשהסכנה יותר גדולה מרבים הם על השכר כדי שלא יפסידו יותר ממה שקבעו לעצמם. ואע"פ שקראו את ההסכם הזה בשם kansovereenkomst מ"מ מחוייב המבטיח ע"פ דיני המלכות לשלם בשעת האונס לבד מהתחורות ומשחק ששם פטרה את המתחייב מלשלם.

העולה לנו מכל זה הוא שדמי התשלומין שמשלמת חברת הבטוח נידונים כמחיר במכר וכן בנ"ד כאשר תקבל מנהלת הקהלה סכום ידוע מאת חברת הבטוח בעד הס"ח הכשר הנשרף הסכום הזה צריך להתשב כחלופי הס"ח בעוד שהיה קיים בשלמותו. ונ"ד נוכל לדמותו לכשמכרה כבר מנהלת הקהלה ס"ח ורק על זאת עלינו לדון אם היא רשאית להוציא את המעוה שקבלה בעד ס"ח שמכרה לדברים שקדושתן קלה משל ס"ח או לדברי חולין.

(ב)

שנו חכמים במשנה (מגלה כ"ה:): בני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחין בדמיו בית הכנסת ביהכ"נ לוקחין תיבה תיבה לוקחין מטפחות מטפחות יקחו ספרים ספרים לוקחין תורה אבל אם מכרו תורה לא יקחו ספרים ספרים לא יקחו מטפחות וכו' וכן במותריהן ע"כ ופירש"י שם שהוא משום שמעלין בקדש ולא מורידין ומייתי תוספתא דיליף לה מקראי. ואיתא שם בגמ' (כ"ו.) אמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למישתא ביה שיכרא שפיר דמי.

ועל מה שאמר רבא הכא יש מחלוקת בין הראשונים: הרמב"ם סבר דמימרא דרבא אינו שייך אלא לענין ביהכ"נ דכתב וז"ל (ה' תפלה פ"א ה"ז) בני הכפר שרצו למכור בית הכנסת שלהן וכו' ואם התנו זס"ה במא"ה בשעת מכירה שיהא הלוקח מותר לעשות בו כל אלו מותר עכ"ל וכ' בהל' ס"ח (פ"י ה"ב) וז"ל לעולם אין מוכרין ס"ח אלא לשני דברים שילמוד תורה בדמיו או שישא אשה בדמיו עכ"ל

וכ' הריב"ש (מובא בב"י א"ח סי' קנ"ג) ומשמע אפי' זט"ה במא"ה אין יכולים להתנות שהרי אין כחן גדול בשל צבור מכה היחיד בשלו עכ"ל ועי' במג"א (סי' קנ"ג ס"ק כ"ג) ורוב הפוסקים חולקים עליו וסברי דמילתא דרבא קאי אכל מה שהוזכר במשנה אפי' דברים שהם חמורים מביה"כ ואכולהו אמר רבא שזט"ה במא"ה יכולין להתנות

וז"ל רש"י (שם כ"ו. ד"ה אלא שלא מכרו) אבל אם מכרו וכו' פקעה קדושה מן החפץ ומן הדמים ומותר לעשות מהן כל רצונם (ושם כ"ו: ד"ה למישחא) לקנות בדמים ולעשות שכל לשחוח עכ"ל וזה מצאתי ג"כ באור זרוע הל"ב ביה"כ ודברי קדושה ובשו"ת הרא"ש כלל ה' דין א' ובשו"ת הרשב"א סי' תרי"ז ובהר"ן ריש פ' בני העיר. ולפי זה אם מותר לזט"ה במא"ה למכור ס"ת בכלל תלוי בפלוגתא דרבוותא להרמב"ם אסור ולהרא"ש ודעימיה מותר.

ולכאורה סבת המחלוקת היא שינוי הגירסאות בגמרא דלרש"י והרא"ש היה הגירסא כמו שלפנינו למישחא ביה (כלומר בערכו) שיכרא (עי' שלטי גבורים סי' ד' שם שגרס בהו) בעוד שגירסת הרמב"ם היתה למישחא ביה (כלומר בבית הכנסת) שיכרא ולמשחא ביה פירי (עי' כ"מ שם) והמחבר בא"ח (סי' קנ"ג ס"ק י') כתב וז"ל י"א דיהיד בשלו אפי' ס"ת מותר למוכרו ולעשות בדמיו כל מה שירצה וכו' ויש מי שאוסר אא"כ ללמוד תורה או לישא אשה עכ"ל

והנה דעת האוסר הוא הרמב"ם ולדבריו אף זט"ה במא"ה אסורין למכור ולהשתמש בדמיו אא"כ ללמוד תורה וכו' (מג"א ס"ק כ"ג) והמחבר העלה דעות המחולקים ג"כ ביו"ד (סי' רפ"ב ס"ק י"ח) והנה בעל ט' יד מלאכי (כללי הש"ע אות ט"ז) מטופק אי כשכת' בש"ע סבא ראשונה ב"א והשניה בלש' יש מי שאוסר אם דעתו לפסוק כ"א קמא שהם רבים או לא. ולפ"ז אין בו הרהר אך נראה לי לצדד להקל דעת הד"מ בא"ח סי' קנ"ג אות ו' שפסק להתיר ודעת הלבוש ביו"ד סי' רפ"ב ס"ק י"א שלפי דעתו כח זט"ה גדול משל יחיד המוכר דאף לדעת האוסר להשתמש בדמי ס"ת שמכר יחיד לזט"ה במא"ה מותר.

איברא על עוד אחת צריך לשים לב. גרסין בגמרא (שם כ"ו. על דברי המשנה ביהכ"נ לוקחין תיבה) א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן לא שנו אלא בית הכנסת של כפרים אבל ביהכ"נ של כרכין כיון דמעלמא אתו ליה לא מצו מזבני ליה דהוה ליה דרבים ע"כ

והפוסקים מפרשי האי טעמא בשני אפנים:

(א) אחרים נתנו ג"כ לצרך בניינה וא"א למכור חלקים (הגה' אשרי בשם א"ז; ומודקי בשם ראבי"ה)

(ב) אפילו בנו משל בני העיר לבדם כיון דמעלמא קא אתו לה בני העיר הקדישה לדעת כל העולם (רמב"ם; טור; רא"ש)

והנה אם לס"ת יש לו בזה דינו דביהכ"נ דנימא דאף בס"ת יש הפרש בין כפרים לכרכים אין זה ברור, מ"מ נראה לי דאף בס"ת כן דהא הריב"ש בתשובה (מובא בב"י א"ח סי' קנ"ג) כותב בפירוש שאף בזט"ה לא התיר הרא"ש אלא בשל כפרים ואע"פ שמלשון הרא"ש אשר לפנינו אין זה למידק לפע"ד דאף הוא עושה החילוק בין כפרים לכרכים רק לגבי ביהכ"נ ובס"ת שמכר יחיד כתב סתם דדינו כמו שמכרו זט"ה ואם איתא הו"ל לחלק מ"מ ישנם פוסקים אחרים שמלשונם מוכח להדיא דיש לעשות ההבדל הזה קודם כל דעת המחבר (ס"ק י')

דבתר שכתב דין כפרים וכרכים מסיים וז"ל וה"ל לכל דברי קדושה שזכרו כאן דכולהו גרידי ביהכ"נ ואע"פ דכ' המג"א (ס"ק ט"ו) בשם הר"ן דכל דברי קדושה הם כל כלי ביהכ"נ וספסלים ויריעות לאו למימרא דס"ת אינו בכלל אלא לומר דאף על כלי ביהכ"נ חלה קדושת ביהכ"נ. וכן משמע מתוך לשון הר"ן עצמו דכת' וז"ל ומסתברא דה"ל נמי לכל מה ששנה במשנתנו כגון תיבה ומטפחות וספרים דכולהו גרידי ביהכ"נ

והטברא נותנת דמה טעם לחלק בין ס"ת לביהכ"נ דהכא והכא איכא למימר הני תרי תעמי הנ"ל דגם בס"ת יש לומר דאחרים נתנו חלק במעות לקנות ס"ת יגם י"ל הטעם השני דהקדישו ס"ת לרבים.

אכן כבר כת' המג"א (שם ס"ק י"ז) וכ"כ התפארת ישראל בפירושו על המשנה דמגלה דהאידינא יכולים למכור אפי' בכרכים ודוקא כשבנאיהו משלהם והא בנ"ד בודאי קנו מעיקרא ס"ת ממעות הקהלה ועוד לפי הט"ז (שם ס"ק י') דאפי' של כרכים אין איסור אלא במכרו בענין שלא יהיה אח"כ בה"כ אבל אם יהיה בה"כ מותר וא"כ בנ"ד דנדב אחד מהקהלה ס"ת תמור אותו הכשר שגורף ודאי כח זט"ה יפה

וליתר שאת יש לי להביא עוד כסניף להיתר דעת הרמ"א דפסק (א"ח סי' קמ"ג ס"ק ד') דאין מוציאין ס"ת אחרת אא"כ בטעות גמור אבל לא משום חסרות ויתרות והטעם שאין ספרי תורה שלנו מדויקים כל כך שנאמר שהאחר יהיה יותר כשר עכ"ל ולפיכך הרי כולם בחזקת שיש בהם טעיות וכבר פסק ביו"ד (סי' רפ"ב ס"ק י"ח) דס"ת כזו לכ"ע שרי למכור וכ' שם (ס"ק י"ב) ה"ט"ז בשם הריב"ש דאם חסר אות אחת או שיתר אות אחת כיון

הוא פטול אין בו קדושת ס"ת והוא כחומשים דימכרוהו זט"ה במא"ה
וכ"כ הבאר היטב סי' קנ"ג ס"ק י"ט בשם תשוב' גנת ורדים
ושבעה טובי העיר נקראים היותר משתדלים בצרכי הצבור והם הם מנהלי
הקהלה עי' שו"ת הרשב"א ח"א סי' תרי"ז שכ' דלאו דוקא שבעה אלא במקום
שביררו אותן לעטוק בדבר ידוע אפילו אחד נמי יכולין למנות וכל מה
שעשה עשוי
והנה בעובדא דידן הס"ת האחד שנשרף היה פטול והדמים שמשלמת
חברת הבטוח בעד זה בודאי מותרים שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר
להוציאן לחולין ע"פ מימרא דרבא הנ"ל,
דס"ת פטול דינו כחומשים (א"ח סי' קנ"ג טע' ג') וכן פסק המחבר ביו"ד
סי' רפ"ב טע' י"ז, אלא גם הכסף שמקבלת מנהלת הקהלה בעד הס"ת הכשר
ושאית היא להוציאן לכל דבר שתוצה.

אלול תש"א לפ"ק

כנל"ל

אהרן ב"ר יצחק צבי שוסטער

Bibliotheca
Pacificaliana